

BÓNIS FERENC

*Találkozás Vass Lajossal**

Két évtizede, 1992 novemberében hagyta el énekeseit, muzsikusait, közönségét *Vass Lajos* zeneszerző, karnagy, népművelő, a televízió közkedvelt Páva-sorozata révén egy országnyi hallgatóság zenemestere. Ha egyetlen szóval kellene megemlékeznem róla, ez a szó nem lehetne más: *hiányzik*. Hiányzik mindazoknak, akik énekeltek-muzsikáltak a keze alatt, akik gyönyörködve hallhatták műveit és előadóművészi tevékenységének megnyilvánulásait – vagy éppenséggel általa találtak utat a zene birodalmába. Személyiségéből nemcsak tehetség és tudás áradt, hanem a próféták *bite* is. Számára a muzsika nemcsak dallamot, ritmust és harmóniát jelentett. Több volt önmagánál: erkölcsi erő. Eszköze annak az eszményi célnak, melyet Zrínyi, a költő és Kodály, a zeneköltő így fogalmazott meg: „Csak jobbítsuk meg magunkat, szabjunk más rendet dolgainknak. Egy nemzetnél sem vagyunk alábbvalók!” Aligha véletlen, hogy ezek az igék, szárnyra kapva Kodály zenéjén, Vass Lajosban és a Vasas Kórusban méltó és ihletett tolmácsolókra találtak. Ha semmi más érdemük nem lett volna – márpedig hogyan lett volna! –, már ezzel az eggyel, ennek az egy műnek a kényszerű tetszhalálból való fel-támasztásával is beírták volna nevüket a magyar előadóművészet legújabbkori történetébe. Nem várták meg, hogy „hivatalosan” visszavonják e szókimondó remekmű 1957 utáni betiltását, hanem újra a közönség elé vitték, kiprovokálva, hogy a hivatal „megfeledkezzen” saját tiltó rendelkezéséről.

Vass Lajost 1949-ben láttam először, Vásárhelyi Zoltán kargyakorlat-óráinak egyikén, a Zeneakadémia kupolatermében. Elsőéves hallgatóként magam is a növendékek kórusában énekeltem. Elénk lépett egy bajuszos, katonaruhás, szép szál, szőke legény és olyan szuggesztív *Székelly keservessel* lepott meg bennünket, hogy tátva maradt a szánk. Attól a naptól fogva tisztelem – immár hat évtizede.

Később megtudtam: Lajos zeneszerzést meg zenekari karmesterséget is tanul. Hogy Veress Sándortól – akit felelősségtudata külföldre száműzött – épp akkoriban került Farkas Ferenchez, akit felelősségtudata viszont arra kényszerített, hogy itthon maradjon. A karmesterképzőben az akkori hazai koncertélet egyik vezető személyisége, Somogyi László volt a tanára, kinek nevéhez, felejthetetlen szépségű Mozart-előadások mellett, megszámlálhatatlan magyar bemutató fűződött. Vass Lajosnak volt hát *mit* tanulnia, volt *kitől* tanulnia. Ha megemlítem korábbi mestereit a debreceni református kollégiumban, Csenki Imrét és Gulyás Györgyöt: tisztán kivehetővé válnak azok a hatások, melyek a fogékony fiatalember egyéniségét kialakították. A debreceni nagy műhelyben elválaszthatatlan egységet alkotott a népdal, a zsoltár és a világi kóruséneklés hagyománya, meg a tanítói hevület. És mindenek fölött ott lebegett Kodály szelleme: *A zene mindenkié!*

* Megemlékezés a Vass Lajos nevét viselő Vasas Művészegyüttes emléknapiján, 2012. november 24-én.

Húszesztendős volt, amikor az a megtiszteltetés érte, hogy furulyaiskolájához Kodály Zoltán írt – azaz „mondott” – előszót. Huszonkét esztendősen az ország legjobb férfikarának, a Honvéd Művészegyüttesnek karnagya, utóbb – Vásárhelyi Zoltán után – művészeti vezetője lett. Együttesével 1956-ban eljutott Kínáig. Ugyanabban az esztendőben, a Nemzeti Múzeum lépcsőjén, bemutatta a kórusának írt új Kodály-művet, a kor hangulatát annyira kifejező *Nemzeti dal*. 1957-ben, amikor a honvédelmi vezetőség lerázta magáról egyetlen győzedelmes csapattestét, a Művészegyüttest, Lajos az Állami Férfikar vezetője lett. 1962-ben kérték fel a Vasas Művészegyüttes karnagyi teendőinek ellátására, kezdetben a vegyeskarhoz, 1975-től a zenekarhoz is. Itt ismét alkalma volt, hogy ezreket-tízezreket ragadjon magával a zene birodalmába, akár aktív muzsikusként, akár elragadtatott hallgatóként. Sokan általa ismerték meg az opera- és oratórium-műfaj nem egy remekét. És Szervánszky Endre, Farkas Ferenc, Veress Sándor, Szokolay Sándor nevét – de nemcsak a nevét. És nemcsak határainkon belül. A Csehszlovákiai Magyar Tanítók kórusának élén – a tanítók tanítványait sem hagyva figyelmen kívül – újabb potenciális tömegeket sikerült bekapcsolnia a magyar kultúra áramkörébe.

Volt mondanivalója a jövő nemzedékének, a gyerekeknek is. Zenés mesejátékaival – a leghíresebb köztük *A kiskakas gyémánt félkrajcárja* – iskolát teremtett. A Repülj-páva televíziós sorozat műsorvezetőjeként országnyi közönséget énekeltetett meg.

Szövetséges volt minden jó ügyben. 1988-ban, amikor megkíséreltem nagyobb közönség előtt felvázolni a *Psalmus hungaricus* sokáig rejtve maradt keletkezéstörténetét és megfejteni napjainkhoz szóló üzenetét: Vass Lajos és a Vasas Kórus magától értetődően és önzetlenül sietett segítségemre a zenei idézetek megszólaltatásával. Lajos még egy Kodály-dal eléneklésére is vállalkozott – ahhoz is volt tehetsége.

1991-ben, amikor az Erkel Ferenc Társaság Varga Imre szép gránit- és bronz emlékművével jelölte meg azt a házat, amelyikben a magyar opera megteremtője meghalt, Vass Lajos és a Vasas zenekar fokozta az avatóünnepség fényét Erkel-művek megszólaltatásával. Lajos egy szlovákiai próba és a koncert közötti órákra jött haza, hogy *szolgálhassa* a magyar kultúrát ilyen alkalommal is.

A monumentális Kodály-kórus, a *Zrínyi szózata*, mint említettem, 1956 után a tiltott művek listájára került. Mintha bizony a *barométer* robbantotta volna ki a *vihart*. A tilalmat, bő negyedszázad elteltével, csak a Kodály-centenáriumi évben, 1982-ben sikerült feloldatni. Vass Lajos és a Vasas Kórus, még a „tilalmi időben”, elsőként szólaltatta meg a XX. századi a capella kórusművészetnek ezt a hasonlíthatatlan remekét. Utoljára 1992. augusztus 18-án, a Magyarok III. Világtalálkozóján, melynek e mű akár a mottója lehetett volna. Utoljára akkor és ott láttam és hallottam vezényelni Vass Lajost.

Nagy betegen immár, 1992 őszén, Mozart *Requiemjének* előadását készítette elő halottak napjára. Vajon gondolt-e rá, hogy mit mondott Mozart a komponálás idején: „Meglátjátok: a magam Requiemjét írom!” Vass Lajosnak sem adatott meg, hogy megszólaltassa Mozart utolsó művét: az előadás már csak *emléke előtt* tiszteleghetett.

Itt volna az ideje, hogy mi, az utókor, elkészítsük a leltárt: mivel is tartozunk Vass Lajos emlékének – és hozzákezdjünk a törlesztéshez. Ma már, a Kőfaragó utcában, emléktábla őrzi valamikor jelenvalóságát, munkásságáról, Berlász Melinda szerkesztésében,

könyv is megjelent. Fontos lenne, hogy jelentékeny oratóriuma, *Matthias rex* és szép *Ráday-kantátája* meg többi műve, szerves részévé váljon a magyar hangversenyéletnek. Ő, a szerző, már megtette a magáét – most rajtunk a sor megmutatni, hogy méltók vagyunk életének áldozatához. Folytatnunk kell zenére nevelő munkáját – de fel kell fedoznünk a zeneszerző Vass Lajost is. A magunk életét tesszük vele szebbé és gazdagabbá. ◀



Szamártestamentum. Középkori francia mesék és bobózatok (linóleummetszet, 1983)

BÓNIS FERENC (1932) Budapesten élő zenetörténész. Utóbbi könyvei: *Rákóczi-nóta, Rákóczi-induló* (2010); *Életpályá: Kodály Zoltán* (2011); *Bartók Béla–Paul Sacher levelezése Briefnechael 1936–1940* (2013).